

Summary

Pospelova I. The role of the Central Election Commission in controlling pre-election campaign.

In the article the author studies the role and meaning of the Central Election Commission in the process of ensuring election rights of the electoral process subjects during pre-election campaign. The author studies normative activity and impact of the Central Election Commission on conducting pre-election campaign by the electoral process subjects. Moreover, it is suggested to pass a unified codified act on issues of electoral law, where shall be available a separate section stipulating procedure for settling and resolving disputes arising from electoral legal relationships, and where shall be specified all procedures for resolving disputes and executing decisions made by the bodies adjudicating such electoral disputes etc.

Key words: Electoral process, Central Election Commission, pre-election campaign, electoral disputes.

Отримано 12.06.2014

УДК 342.7

Я. К. ТОВПЕКО

Яна Костянтинівна Товпеко, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ УСИНОВЛЕННЯ ОДНОСТАТЕВИМИ ПАРАМИ В КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 21 Конституції України закріплює, що усі люди є вільні та рівні у своїй гідності й правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними. А стаття 24 Конституції проголошує, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Беззаперечно, принцип рівності прав і свобод людини і громадянина є юридичним стандартом та основоположною засадою для усіх видів суспільних відносин, в тому числі відносин з усиновлення.

Регулювання сімейних відносин в Україні здійснюється з метою зміцнення сім'ї як соціального інституту і як союзу конкретних осіб, а також забезпечення кожної дитини, у тому числі й дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку (ст. 1 Сімейного кодексу України). На сьогоднішній день найбільш сприятливою формою виховання дітей, які залишилися без піклування батьків, є усиновлення як інститут, що покликаний забезпечити захист прав та інтересів дітей. Проаналізувавши норми законодавства про усиновлення, можна виділити конкретні вимоги до особи усиновлювача, які висуває законодавець, та умови, за яких особа не може бути усиновлювачем. Чи завжди відповідають ці вимоги конституційному принципу рівності прав і свобод людини і громадянина?

У зв'язку зі світовою тенденцією легалізації усиновлення одностатевими парами, внесенням змін до законодавства про усиновлення зарубіжних країн і прийняттям Закону України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)», стало актуальним глибоке вивчення даного питання, проведення порівняльного аналізу, виявлення спільного й відмінного у законодавстві про усиновлення України та зарубіжних країн.

Ідея рівності була предметом наукових досліджень філософів та політичних діячів, таких як: Аристотель, П. де Бомануар, Г. Бректон, І. Вишенський, Вольтер, Т. Гоббс, Г. Гроцій, І. Домбровський, Платон, Протагор та ін. Сучасним дослідженням сутності принципу рівності прав і свобод людини і громадянина присвячено роботи таких українських вчених, як: В. Колісник, А. Колодій, О. Марцеляк, О. Петришин, В. Погорілко, С. Погребняк, В. Рабінович, В. Шаповал, Ю. Тодика та ін. Проте попри певний інтерес науковців і практиків до даного питання бракує досліджень, безпосередньо присвячених проблемам усиновлення дитини одностатевими парами в контексті безпосередньої реалізації принципу рівності, а також перспективам поширення дії Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) на одностатеві пари в Україні як утвердження міжнародних стандартів прав людини.

Метою статті є системний порівняльний аналіз законодавства про усиновлення в Україні та інших країнах у контексті принципу рівності прав і свобод людини і громадянина та виявлення положень, які потребують узгодження і адаптації в сучасних умовах глобалізації.

Стаття 211 Сімейного кодексу України встановлює перелік осіб, які можуть бути усиновлювачами:

1. Усиновлювачем дитини може бути дієздатна особа віком не молодша двадцяти одного року, за винятком, коли усиновлювач є родичем дитини.
2. Усиновлювачем може бути особа, що старша за дитину, яку вона бажає усиновити, не менш як на п'ятнадцять років.

У разі усиновлення повнолітньої особи різниця у віці не може бути меншою, ніж вісімнадцять років.

3. Усиновлювачами можуть бути подружжя, а також особи, зазначені в частинах п'ятій та шостій цієї статті.

Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі.

4. Особи, які не перебувають у шлюбі між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину.

Якщо такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиновлення ними дитини.

5. Якщо дитина має лише матір, вона не може бути усиновлена чоловіком, з яким її мати не перебуває у шлюбі.

Якщо дитина має лише батька, вона не може бути усиновлена жінкою, з якою він не перебуває у шлюбі.

Якщо такі особи проживають однією сім'єю, суд може постановити рішення про усиновлення ними дитини.

6. Якщо дитина має лише матір або лише батька, які у зв'язку з усиновленням втрачають правовий зв'язок з нею, усиновлювачем дитини може бути один чоловік або одна жінка.

7. Кількість дітей, яку може усиновити один усиновлювач, не обмежується.

Слід зазначити, що вимоги, сформульовані в чинному законодавстві України до осіб, які не можуть бути усиновлювачами, стосуються як громадян України, так і іноземних громадян, які мають намір стати батьками українській дитині¹.

Отже, чинне законодавство України визначає, що усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі.

Як відомо, 27 листопада 2008 р. у Страсбурзі було підписано Європейську конвенцію про усиновлення дітей (переглянуто). 15 лютого 2011 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої)», що сприяє запровадженню сучасних правових стандартів у сфері усиновлення з метою максимального врахування найвищих інтересів дитини. Відповідно до ч. 1 ст. 7 Конвенції закон дозволяє усиновлювати дитину:

а) двом особам різної статі;

i) які перебувають у шлюбі між собою або

ii) які перебувають у зареєстрованому партнерстві, якщо такий інститут існує;

б) одній особі.

Проте, згідно із роз'ясненням Міністерства юстиції України, зазначена стаття дає право (а не встановлює обов'язок) державам, враховуючи їх національне законодавство, поширювати дію цієї Конвенції на одностатеві відносини². Адже ч. 2 ст. 7 Конвенції закріплює, що держави можуть поширювати дію цієї Конвенції на одностатеві пари, які одружені або перебувають у зареєстрованому партнерстві. Вони також можуть поширювати дію цієї Конвенції на різностатеві й одностатеві пари, які разом проживають у постійних стосунках.

Законодавством України передбачено, що особи, які не перебувають у шлюбі між собою, не можуть усиновити одну і ту ж дитину. При цьому ст. 21 Сімейного кодексу України визначено, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану. Тобто, в Україні одностатеві шлюби не є легалізованими і одностатеві пари не можуть бути усиновлювачами однієї і тієї самої дитини.

Ряд європейських країн, як і Україна, не легалізували одностатеві шлюби та усиновлення дітей особами однієї статі. Зокрема, законодавство Республіки Польща, як і законодавство України, визначає поняття шлюбу виключно як союз чоловіка і жінки. Відповідно до ст. 18 Конституції Республіки Польща, шлюб, як союз чоловіка і жінки, материнство та батьківство перебувають під охороною і захистом держави³. З даного положення випливає, що шлюб не може укладатися між особами однієї статі. Положення ч. 1 ст. 1 Кодексу про сім'ю і опіку Республіки Польща теж свідчить про те, що шлюб розуміється як союз чоловіка і жінки⁴. А згідно із ч. 1 ст. 115 Кодексу лише особи, що перебувають у шлюбі між собою, можуть усиновити одну і ту ж дитину. Аналогічна стаття міститься і в Сімейному кодексі України.

З положень Конституції Республіки Болгарія також випливає, що одностатеві шлюби не є легалізованими. Так, ч. 1 ст. 46 Конституції Республіки Болгарія встановлює, що шлюбом є вільний союз чоловіка і жінки. Лише офіційний шлюб визнається законним⁵. Відповідно до ч. 1 ст. 81 Сімейного кодексу Болгарії ніхто не може бути усиновлений двома особами, якщо вони не є подружжям⁶. Отже, в Республіці Болгарія одностатеві пари також не мають право на усиновлення.

Ряд зарубіжних країн пішли іншим шляхом. Канада стала четвертою країною в світі, яка легалізувала одностатеві шлюби та усиновлення дітей одностатевими парами. Канадський Закон про шлюби (Civil Marriage Act) містить гендерно нейтральне визначення шлюбу: згідно із ст. 2 шлюбом визнається законний союз, для цивільних потреб, двох осіб за винятком інших союзів. Правове регулювання інституту усиновлення здійснюється переважно на локальному рівні (на рівні провінцій). Усиновлення дітей одностатевими парами легалізоване на території всіх провінцій Канади. Відповідно до ст. 5 Закону про усиновлення (Adoption Act) провінції Британська Колумбія, дитина може бути усиновлена однією особою чи двома особами разом; кожен усиновлювач повинен бути резидентом провінції Британська Колумбія.

Таким чином, законодавство Британської Колумбії (Канада), на відміну від законодавства України, не висуває особам, що усиновлюють одну і ту ж дитину, вимоги перебування у шлюбі чи постановлення рішення суду про усиновлення ними дитини, якщо такі особи проживають однією сім'єю.

Франція стала чотирнадцятою країною в світі і дев'ятою в Європі, яка легалізувала одностатеві шлюби та усиновлення дітей одностатевими парами⁷. Прийнятий 17 травня 2013 р. Закон, що дозволяє шлюб між одностатевими парами № 2013-404 (Loi n° 2013-404 du 17 mai 2013 ouvrant le mariage aux couples de personnes de même sexe), надає право вступати в шлюб одностатевим парам, що проживають у Франції, включаючи іноземців, за умови, що хоча б один з партнерів має місце постійного проживання у Франції чи є резидентом Франції. Також визнаються одностатеві шлюби, укладені за кордоном до прийняття Закону⁸.

Після прийняття відповідного закону були внесені зміни до Цивільного кодексу Франції. Стаття 143 Цивільного кодексу встановлює, що шлюб може бути укладений між двома особами протилежної статі чи однієї статі⁹. Закон № 2013-404 надає право одностатевим парам усиновлювати одну і ту ж дитину, а також усиновлювати дитину, батьком, матір'ю, усиновлювачем якої є другий із подружжя.

У США правове регулювання усиновлення одностатевими парами здійснюється на локальному рівні. У всіх штатах усиновлювачем може бути особа, що є представником ЛГБТ-спільноти. Одностатеві пари мають право усиновлювати дітей в більшості штатів. 17 травня 2004 р. Массачусетс став першим зі штатів США, законодавство якого легалізувало одностатеві шлюби. Визначальним стало рішення апеляційного суду штату Массачусетс у справі *Goodridge v. Dept. of Public Health*, 798 N.E.2d 941 (Mass. 2003), відповідно до якого «право на шлюб не є привілеєм, що надається державою, а одним з основних прав, що захищене від безпідставного втручання держави»¹⁰. Підставою стали десята поправка до Конституції США, згідно з якою повноваження, які не надані цією Конституцією Сполученим Штатам і не заборонені нею ж окремим штатам, залишаються відповідно за штатами або за народом, і ст. 106 Конституції Штату Массачусетс, яка встановлює, що всі люди народжені вільними і рівними та мають природні, непорушні, невідчужувані права¹¹.

Після легалізації одностатевих шлюбів в Массачусетсі актуальним стало питання зміни форми свідоцтва про народження дитини, яке містило графи «батько» і «мати» та могло бути змінене лише рукописно за згодою влади штату, але губернатор Міт Ромні не підтримав дану ініціативу¹². Лише в 2007 р. наступний губернатор штату Массачусетс Деваль Патрік сприяв внесенню змін до зразку свідоцтва про народження, що позитивно позначилося на процедурі реєстрації народження дитини одностатєвого подружжя.

Усиновлення є не тільки формою особистого влаштування, а й також однією із засад створення сім'ї (ч. 4 ст. 3 Сімейного кодексу України). Позбавлення особи права на створення сім'ї чи усиновлення на підставі того, що вона є представником ЛГБТ-спільноти, є порушенням принципу рівності, передбаченим Загальною декларацією прав людини, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Декларацією принципів рівності, Декларацією принципів толерантності, Конституцією України тощо.

Відповідно до ст. 7 Загальної декларації прав людини всі люди рівні перед законом і мають право, без будь-якої різниці, на рівний захист їх законом. Усі люди мають право на рівний захист від якої б то не було дискримінації, що порушує цю Декларацію, і від якого б то не було підбурювання щодо дискримінації¹³. Ряд міжнародних нормативно-правових документів визначає перелік ознак, за якими не можуть встановлюватися привілеї чи обмеження. Так, за п. 5 ч. 2 Декларації принципів рівності такими ознаками є сексуальна орієнтація та статеві ідентичність¹⁴. Таке ж положення містить преамбула Монреальської декларації¹⁵.

Позиція противників усиновлення одностатевими парами полягає в тому, що діти в гомосексуальних сім'ях не будуть виховуватися у тій структурі сім'ї, яку соціальна наука визначила як найкращу для дітей. Проте більшість досліджень гомосексуальних сімей з дітьми показує, що діти не страждають від однакової статі їх батьків¹⁶.

У міжнародному праві зазначено, що право дитини виховуватися в сім'ї є центральним, адже сім'я є природним середовищем для зростання та добробуту дітей. Конвенція про права дитини також вимагає, щоб держави-учасниці забезпечували дітям, котрих не можуть виховувати їх біологічні батьки, відповідну заміну та захищали дітей від умов, що характерні для спеціальних закладів. У ній стверджується, що дитина, яка залишилася без батьків, «має право на особливий захист і допомогу», «альтернативне виховання» (ст. 20) та «такий захист і піклування, які потрібні для її благополуччя» (ст. 3). Основні принципи прав людини надають дітям право виховуватися у сім'ї. Діти, які залишилися без батьків, мають право на усиновлення у разі наявності справжньої сім'ї, що охоче їх усиновити.

Таким чином, надання одностатєвим парам права на усиновлення є не тільки реалізацією конституційного принципу рівності, а й реалізацією права дитини виховуватися в сім'ї, що сприяє утвердженню міжнародних стандартів прав людини.

¹ Журило С. С. Вимоги до усиновлювачів дітей – громадян України / С. С. Журило // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2013. – № 5. – С. 154.

² Роз'яснення Міністерства юстиції України щодо змін у законодавстві у зв'язку з ратифікацією Європейської конвенції про усиновлення дітей (переглянутої) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/34711>

³ The Constitution of the Republic of Poland 2 April 1997 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm>

⁴ Kodeks rodzinny i opiekuńczy z dnia 25 lutego 1964 r. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://isap.sejm.gov.pl/Download?id=WDU19640090059&type=3>

⁵ Constitution of the Republic of Bulgaria prom. sg 56/13 Jul 1991, Amend. sg 85/26 Sep 2003, sg 18/25 Feb 2005, sg 27/31 Mar 2006, sg 78/26 Sept 2006 – Constitutional Court Judgment no. 7/2006, sg 12/6 Feb 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.parliament.bg/en/const>

⁶ Family Code of the Republic of Bulgaria Promulgated State Gazette, No. 47/23.06.2009, effective 1.10.2009, amended, SG No. 74/15.09.2009, effective 1.10.2009, SG No. 82/16.10.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.childrensmiles.com/docs/SK_en.doc

⁷ *Lesur L., Linsky L. A. France Allows Same-Sex Marriages* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mwe.com/France-Allows-Same-Sex-Marriages-06-11-2013/>

⁸ Loi n° 2013-404 du 17 mai 2013 ouvrant le mariage aux couples de personnes de même sexe [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.assemblee-nationale.fr/14/pdf/projets/pl0344.pdf>

⁹ Code civil Version consolidée au 6 août 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCodeArticle.do?idArticle=LEGIARTI000027431993&cidTexte=LEGITEXT000006070721>

¹⁰ *Hillary Goodridge & others v. Department of Public Health & another. Supreme Judicial Court of Massachusetts, Suffolk. Decided: November 18, 2003* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://caselaw.findlaw.com/ma-supreme-judicial-court/1447056.html>

¹¹ Constitution of The Commonwealth Massachusetts [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://malegislature.gov/Laws/Constitution>

¹² *Ford Z. Romney refused to provide accurate birth certificates for children of same-sex parents* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thinkprogress.org/lgbt/2012/10/25/1087441/romney-refused-to-offer-accurate-birth-certificates-to-massachusetts-same-sex-couples/>

¹³ Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015

¹⁴ The Declaration of Principles on Equality [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.equalrightstrust.org/endorse/index.htm&q>

¹⁵ Declaration of Montreal / International conference internationale on LGBT human rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.declarationofmontreal.org/declaration/DeclarationofMontreal.pdf>

¹⁶ *Бейкер К. К. Оповідання про шлюб / К. К. Бейкер // Право США. – 2012. – № 1–2. – С. 61.*

Резюме

Товпеко Я. К. Конституційно-правові проблеми усиновлення одностатевими парами в контексті принципу рівності прав і свобод людини і громадянина.

У статті проаналізовано положення чинного законодавства України та зарубіжних країн щодо осіб, які мають право на усиновлення. Зокрема, звертається увага на проблему позбавлення права на усиновлення одностатевих пар, що суперечить конституційному принципу рівності. Обґрунтовано доцільність внесення змін до законодавства на підставі міжнародних стандартів прав людини.

Ключові слова: усиновлення, одностатеві пари, права людини, принцип рівності, зарубіжний досвід.

Резюме

Товпеко Я. К. Конституционно-правовые проблемы усыновления однополыми парами в контексте принципа равенства прав и свобод человека и гражданина.

В статье проанализированы нормы действующего законодательства Украины и зарубежных стран касательно лиц, имеющих права на усыновление. В частности, обращается внимание на проблему лишения права на усыновление однополых пар, что противоречит конституционному принципу равенства. Обоснована целесообразность внесения изменений в законодательство на основании международных стандартов прав человека.

Ключевые слова: усыновление, однополые пары, права человека, принцип равенства, зарубежный опыт.

Summary

Tovpeko Y. The constitutional and legal problems of adoption by same-sex couples within framework of the principle of equality of man and citizen.

In the article are analyzed enactments of current legislation of Ukraine and foreign countries on who may receive a child for adoption. In particular, the attention is paid to the problem of deprivation of the same-sex couples of the right to adopt that is contrary to the constitutional principle of equality. It is proved the necessity of amending legislation on the basis of international human rights standards.

Key words: adoption, same-sex couples, human rights, the principle of equality, foreign experience.

Отримано 25.06.2014